

De Stemming van 14 maart 2017 plus prognose TK2017

Het overheersende beeld van deze verkiezingscampagne en verkiezingen is de grote verdeeldheid binnen het electoraat. Hoewel de escalatie van het geschil met Turkije een aantrekkend effect heeft voor de grootste partijen, zien we ook bij deze laatste peiling voor de verkiezingen een grootste partij die kleiner is dan het laagterecord uit 2010 (31 zetels voor de VVD) en een 6e partij die nog rond de 10% haalt. Ook zien we in ieder geval twee nieuwe partijen (DENK en Forum voor Democratie) die samen nu op 6 zetels staan. Ook zien we dat er minstens 4 partijen nodig zijn om de grens van 75 zetels te overschrijden. Ten slotte zien we een partij die op een recordverlies staat van meer dan 25 zetels.

Misschien is nog wel het meest opmerkelijke (en dus ook onvoorspelbare t.a.v. de uitslag morgen) dat er nog zoveel kiezers zijn die meerdere partijen ook 1 dag voor de verkiezingen serieus overwegen. 39% van de Nederlandse kiezers die morgen opkomen geven vandaag nog aan een andere partij serieus te overwegen. Bij SGP en PVV zijn die percentages het laagst. En van de grote partijen bij het CDA het hoogst (meer dan de helft).

Dit geeft aan dat er tussen nu en het gaan naar de stembus morgen nog veel te winnen, maar ook te verliezen is voor de verschillende partijen.

Percentage van de kiezers per partij die nog een andere partij serieus overwegen

Percentage	
VVD	33%
PVV	22%
CDA	52%
GroenLinks	44%
D66	42%
SP	42%
PvdA	42%
ChristenUnie	15%
50PLUS	78%
Partij voor de Dieren	41%
SGP	12%
Forum voor Democratie	76%
Allen	39%

- zie volgende bladzijde

Op 14 maart, minder dan 24 uur voor de opening van de stembus, maar nog wel voor de finale debatten, is de score voor de verschillende partijen als volgt:

zetels	TK2012	Peiling 14-3-2017	Versch met TK2012	Eerste Kamer
VVD	41	27	-14	13
PVV	15	24	9	9
CDA	13	22	9	12
GroenLinks	4	18	14	4
D66	12	15	3	10
SP	15	13	-2	9
PvdA	38	9	-29	8
ChristenUnie	5	5		3
50PLUS	2	4	2	2
Partij voor de Dieren	2	4	2	2
SGP	3	3		2
DENK		3	3	
Forum voor Democratie		3	3	
VNL		0		
Andere partij		0		1
Totaal	150	150		75
VVD+PvdA	79	36	-43	21
VVD+PVV	56	51	-5	22
VVD+CDA+D66	66	64	-2	35
VVD+CDA+D66+PvdA	104	73	-31	43
VVD+CDA+D66+SP	81	77	-4	44
VVD+CDA+D66+GroenLinks	70	82	12	39
VVD+CDA+D66+ChristenUnie	71	69	-2	38
CDA+D66+GroenLinks+PvdA+SP	82	77	-5	43

- zie voor de prognose de volgende pagina

De laatste peiling kan niet één op één gezien worden als een exacte voorspelling voor de uitslag van de verkiezing. Niet alleen kunnen kiezers hun eerste voorkeur nog wijzigingen tussen nu en het moment dat ze stemmen (bij voorbeeld door de debatten, de campagne zelf of externe gebeurtenissen). Maar ook is de ervaring dat niet iedere categorie kiezer in een gelijke mate morgen opkomt.

Zo weten wij dat normaliter ouderen beter opkomen dan jongeren, hoger opgeleiden beter opkomen dan lager opgeleiden, kiezers met een migrantenherkomst slechter opkomen dan de overige kiezers. Maar recente ervaringen bij verkiezingen elders in de wereld leert dat dit soort patronen doorbroken worden als er bepaalde emoties extra spelen of bepaalde partijen zijn die een sterk tegengesteld gevoel bij diverse groepen kiezers oproepen. Die partijen kunnen dan ook het meest winnen of verliezen door die gedifferentieerde opkomst. Bij deze verkiezingen betreft dit met name de PVV, GroenLinks en DENK. Als zij erin slagen hun kiezers morgen maximaal te mobiliseren dan kan de uitslag hoger uitvallen dan bij de laatste peiling.

Per partij beschrijven we waar ze nu electoraal staan en wat er mogen nog zou kunnen gebeuren:

- De gebeurtenissen sinds zaterdagavond in Rotterdam hebben positief gewerkt voor de **VVD** en Mark Rutte. Mark Rutte wordt daardoor in de laatste dagen duidelijk positiever beoordeeld in zijn rol als premier en er zijn meer mensen die op de VVD (weer) willen gaan stemmen. In welke mate dat de komende 24 uur nog zal doorwerken valt nu niet te bepalen. Wel heeft de VVD nu de grootste kans om de grootste partij te worden.

- Na in de campagne een groot deel onzichtbaar geweest te zijn, heeft het conflict met Turkije de **PVV** en Wilders weer wind in de rug gegeven. Zijn optreden in de debatten werkt altijd positief voor zijn aanhang. De grote vraag is of dat ook echt gaat betekenen dat de PVV-ers nu wel massaal zullen opkomen. Als ze dat ook echt doen dan zou de PVV de grootste partij kunnen worden, maar de onderzoeksresultaten laten wel zien dat bij een deel van de potentiële aanhang van de PVV enige aarzeling is. Zo blijkt Forum voor Democratie bij meer dan 10% van de potentiële kiezers van de PVV een duidelijke concurrent te zijn.

- Het **CDA** maakte electoraat gebruik van de periode dat Rutte en Wilders niet actief aan debatten deelnamen. Buma werd het meest genoemd als lijsttrekker die deze campagne meeviel. Het lijkt er toch op dat de omslag van afgelopen zaterdagavond ervoor zorgt dat het CDA niet als eerste zal eindigen. Het CDA heeft echter nog wel een kans om als tweede te eindigen en ook een goede kans om als grootste te eindigen van de groep die komt na de VVD en de PVV. (Hetgeen een belangrijk feit kan zijn bij de kabinetsformatie als er geformeerd zou worden zonder PVV en VVD).

- **GroenLinks** zal vrijwel zeker de grootste winnaar worden van deze verkiezingen. Als de jongere kiezers massaal opkomen dan zou GroenLinks nog wel eens in de buurt van de kopgroep kunnen komen. Maar ook voor deze partij geldt dat ze wat last hebben gehad van het feit dat het onderwerp "integratie" weer hoger op de agenda is gekomen bij de kiezers en de aandacht minder op Klaver was gericht.

- D66 is, zoals vaak, een partij die door veel kiezers genoemd wordt als partij waar men ook op zou kunnen stemmen. Maar ook deze keer lijkt deze partij van deze potentiële groep kiezers te weinig te kunnen binnenhalen om met de grootste partijen te kunnen meedoen. Concurrentie van GroenLinks, CDA en VVD zorgen ervoor dat deze partij niet de grootste zal gaan worden.

- Hoewel **SP** dit keer een goede campagne gevoerd heeft, is de concurrentie met partijen als PVV, GroenLinks, Partij voor de Dieren en 50PLUS, dusdanig geweest dat de SP weinig tot niet zal profiteren van het gigantische verlies dat de PvdA zal leiden. De SP mag blij zijn als het wint ten opzichte van de vorige verkiezingen

- De **PvdA** wordt de grote verliezer van deze verkiezingen. Er zullen 25 tot 30 zetels verloren worden (een record uit de geschiedenis). Terwijl Asscher best door behoorlijk wat kiezers als premierwaardig wordt gezien is de frustratie over de wijze waarop de PvdA de regeringsdeelname heeft ingevuld dermate groot dat het overgrote deel van de kiezers van de PvdA uit 2012 naar andere partijen gaan (met name GroenLinks en in mindere mate de SP, maar ook CDA, VVD en PVV)

- De **ChristenUnie** zat wel wat in de lift, maar heeft nu in de eindfase van deze campagne duidelijke concurrentie ervaren van het CDA.

- **50PLUS** heeft een behoorlijk beweeglijk potentieel electoraat. Dat kan zowel leiden tot het verder wegzakken, maar ook nog tot een duidelijke eindspurt.

- Er is een grote kans dat de **Partij voor de Dieren** een beter resultaat zal halen dan in 2012. Bij de peilingen heeft deze partij al wel eens rond de 4% gestaan. Maar de laatste tijd zien we bij deze partij duidelijke concurrentie met GroenLinks en lijkt die 4% nu moeilijker haalbaar.

- De **SGP** heeft altijd een vast electoraat van rond de 175.000 kiezers. Dat lijkt dit keer wel weer het geval te zijn, maar dan hangt het van de lijstverbinding en de restzetels af of dit dan 2 of 3 zetels betekent.

- De partij **DENK** heeft een sterke positie bij Islamieten met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Als die groep dit keer wel goed opkomt (wat normaliter niet het geval is), dan kan DENK misschien zelfs wel 4 zetels halen (rond de 250.000 kiezers)

- Van de overige nieuwe partijen is **Forum voor Democratie** komen bovendien. VNL deed het aanvankelijk goed, maar is duidelijk weggezakt. Forum voor Democratie wordt relatief vaak door PVV- en VVD-kiezers als mogelijk alternatief genoemd. Een score tussen 2 en 5 zetels lijkt het meest waarschijnlijk. Met als pikante extra mogelijkheid dat de score van Forum van Democratie ervoor zou kunnen zorgen dat de PVV niet de grootste partij wordt.

- zie de volgende pagina

- De overige nieuwe partijen lijken de kiesdeler niet te gaan halen. Van die groep lijken **VNL** en **PiratenPartij** nog het dichtst bij de kiesdeler te zitten.

Woensdagavond zal het niet alleen interessant zijn om te zien wie de grootste en een-na-grootste partij is, maar ook welke combinatie van partijen 76 zetels haalt. Met name zal voor de dynamiek van de regeringsvorming het van belang zijn hoeveel en welke combinaties dat zijn. Met name zal de vraag of **CDA+D66+GroenLinks+SP+PvdA** 76 zetels haalt een spannende kwestie worden. De score van vandaag is 77, maar dat kan dus minder worden als VVD en PVV hoger scoren dan de huidige gezamenlijke 51 zetels.

Prognose voor de verkiezingsuitslag TK2017

	TK2012 proc.	Laatste peiling proc.	TK2012 in zetels	Laatste peiling in zetels	Prognose TK2017	
					Minimaal	Maximaal
VVD	26,6%	17,5%	41	27	24	30
PVV	10,1%	15,5%	15	24	20	28
CDA	8,5%	14,6%	13	22	19	26
GroenLinks	2,3%	11,2%	4	18	14	22
D66	8,0%	10,0%	12	15	13	18
SP	9,7%	8,6%	15	13	11	16
PvdA	24,8%	6,2%	38	9	7	12
ChristenUnie	3,1%	3,3%	5	5	4	7
50PLUS	1,9%	2,8%	2	4	2	6
Partij voor de Dieren	1,9%	2,9%	2	4	3	5
SGP	2,1%	1,8%	3	3	2	4
DENK		2,1%		3	2	4
Forum voor Democratie		2,4%		3	2	5
VNL		0,4%		0	0	1
PiratenPartij		0,4%		0	0	1
Andere partij	1,0%	0,3%		0	0	0
Totaal	100,0%	100,0%	150	150	123	185
Opkomst	74,6%	75,0%				